

SUDSKI VJEŠTACI U CRNOGORSKOM PRAVNOM SISTEMU

SUDSKI VJEŠTACI U CRNOGORSKOM PRAVNOM SISTEMU

Podgorica, 2017.

STUDIJA „SUDSKI VJEŠTACI U CRNOGORSKOM PRAVOM SISTEMU“

Izdavač:

Centar za monitoring i istraživanje CeMI

Tel/Fax: +382 (0) 20 511 424

E-mail: info@cemi.org.me

www.cemi.org.me

Urednik:

Zlatko Vujović

Analiza je nastala u okviru projekta „Ka efikasnosti pravosuđa – unaprjeđenje razvoja profesija u vezi crnogorskog pravosuđa“, koji je finansiran od strane Ambasade Kraljevine Holandije, a kojeg sprovode Akcija za ljudska prava HRA i Centar za monitoring i istraživanje CeMI

Studiju je izradio istraživački tim Centra za monitoring i istraživanje CeMI.

Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost Centra za monitoring i istraživanje i ne odražava nužno zvanične stavove Ambasade Kraljevine Holandije.

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. VJEŠTAČENJE I VJEŠTACI	7
3. VJEŠTACI U PARNIČNOM I KRIVIČNOM POSTUPKU	8
4. USLOVI ZA IZBOR VJEŠTAKA, POSTUPA POSTAVLJANJA I RAZREŠENJA	10
5. PRAVA I DUŽNOSTI VJEŠTAKA	12
6. NAGRADE ZA RAD I NAKNADA TROŠKOVA	17
7. UDRUŽENJE SUDSKIH VJEŠTAKA CRNE GORE	18
8. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	19

1. UVOD

Danas nestvarno brzi razvitak nauke i tehnike u društvu proširio je granice ljudskih saznanja i mogućnosti do te mjere da je bilo kojem čovjeku praktično i stvarno nemoguće ovladati svim tim saznanjima. Stoga je neophodno i u tom dijelu je sve veća specijalizacija u pojedinim granama i područjima naučne djelatnosti. Takva situacija u svijetu neminovno je objektivno uticala na saradnju raznih stručnjaka radi rješavanja konkretnih pitanja i problema. Ta objektivna nužnost nije, nesumnjivo, mogla mimoći ni sudove, koji se i u rješavanju sporova svakodnevno srijeću sa raznovrsnim stručnim i tehničkim pitanjima i problemima koje moraju raspraviti uz pomoć stručnjaka raznih profila, s obzirom da sami ne mogu utvrditi svaku spornu činjenicu jer im za to nedostaje odgovarajuća stručnost.

Prema tome, za uspješno okončanje postupka u pojedinim sudskim predmetima, veoma često je potrebno razrjašnjenje brojnih okolnosti za čije su proučavanje i tumačenje neophodna stručna znanja izvan okvira kojim raspolaže sud (područje tehnike, medicine itd.). Radi razrješenja tih problema, radi utvrđivanja određenih činjenica sud određuje vještačenje.

Međutim, vještačenje je jako složen proces koji da bi u sudskom postupku imao pravi smisao moraju biti ispunjeni makar neki preduslovi:

- 1) Predviđenost zakonom
- 2) Stručnost, objektivnost i nezavisnost vještaka
- 3) Uzajamno povjerenje između sudija i vještaka, ali i samih stranaka u postupku kao i laičke javnosti.

Svrha ove studije je da istraži i ispita ove parametre, kao i da da preporuke za neka buduća rešenja koja bi mogla doprinijeti boljitku na ovom polju u pravnom sistemu Crne Gore.

2. VJEŠTAČENJE I VJEŠTACI

2.1 PRAVNA REGULATIVA U CRNOJ GORI

U Crnoj Gori se pitanje vještaka najčešće dovodi u vezi sa tri važna zakonska propisa:

1. Zakon o parničnom postupku Crne Gore ("Sl.list RCG" br.22/04, 28/05, 76/06 i "Sl.listu CG" br.73/10, 47/15 i 48/15),
2. Zakonikom o krivičnom postupku ("Sl. list Crne Gore", br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015) i
3. Zakonom o sudskim vještacima ("Sl. list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016).

Zakon o parničnom postupku i Zakonik o krivičnom postupku propisuju samo opšte odredbe o vještačenju, kojima se, ponajviše, propisuje procesni tok vještačenja.

Ovo je i razumljivo kad znamo da pravilnost samog vještačenja osigurava se postupanjem *lege artis*, po pravilima odgovarajuće nauke, struke ili vještine, pa je zato nepodesna za pravnu regulativu i uopšte joj ne podliježe.

Uslovi za *vršenje vještačenja, postupak postavljenja i razrješenja vještaka i njihova prava i dužnosti* propisani su posebnim Zakonom o sudskim vještacima¹. Zakon o sudskim vještacima predstavlja dobru osnovu za rad vještaka i za sami proces vještačenja. Ovo naročito moramo imati u vidu ako znamo činjenicu da su nekada vještake određivali predsjednici okružnih sudova (danas bi to bili predsejdnici viših sudova) a da sad ipak postoji jasna procedura koja iako nije bez mana u praksi ipak predstavlja značajan pomak o čemu će biti više riječi u nastavku teksta

2.2 OSNOVNI POJMOVI – VJEŠTAČENJE I VJEŠTACI

Vještačenjem, smatraju se stručne aktivnosti čijim se vršenjem, uz korišćenje naučnih, tehničkih i drugih dostignuća, sudu, državnom tužilaštvu, odnosno drugom organu koji vodi postupak, pružaju potrebna stručna znanja koja se koriste prilikom utvrđivanja, ocjene ili razjašnjenja pravno relevantnih činjenica².

Vještačenje je radnja, koju poznaje i naš pravni sistem, u okviru koje vještak, kao osoba koja raspolaže posebnim naučnim ili stručnim znanjem i iskustvom, primjenjuje naučna i stručna znanja, vještine i metode na činjenice koje predstavljaju predmet vještačenja. Vještačenje je, dakle, parnična radnja kojom se pribavlja posebni dokaz - iskaz vještaka i kao takva pridonosi ostvarenju načela traženja materijalne istine.³ Vještačenje se određuje kad za utvrđivanje ili ocjenu neke važne činjenice treba pribaviti nalaz i mišljenje od lica koje raspolaže potrebnim stručnim znanjem⁴.

S obzirom da postoji više vrsta sudskih sporova iz različitih oblasti a različitog stepena složenosti i obimnosti to se vještačenja mogu rangirati po kategorijama, i to:

¹ Zakon je objavljen u „Službenom listu CG“, br. 54/2016 od 15.08.2016. godine, a stupio je na snagu 23.8.2016. godine;

² Čl. 2 Zakona o sudskim vještacima

³ Jozo Čizmić, O vještačenju u parničnom postupku s posebnim osvrtom... Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci (1991) v. 32, br. 1, 2011, str. 473.

⁴ Čl. 136 Zakonika o krivičnom postupku

- “situaciona” vještačenja (vrše se neposredno po završetku uviđaja) ili tokom samog uviđaja;
- “kabinetska” vještačenja, gdje se obrađuju svi materijalni tragovi i dokumentacija relevantna od strane vještaka različitih struka i specijalnosti.

Kao treći, najviši nivo vještačenje poznajemo „kompleksno vještačenje“. Vještačenje se izvodi u slučajevima kada se sakupe sva parcijalna vještačenja koja se razlikuju međusobno i kada je potrebno provjeriti i uskladiti u jedan izveštaj, sve prethodne verzije nalaza i mišljenja vještaka pojedinaca.⁵

Sušтина “kompleksnog” vještačenja je u objedinjavanju svih prethodnih konstatacija i zaključaka u jedan jedinstveni Izveštaj o vještačenju bilo da se radi o više vještačenja vještaka pojedinaca ili pak, što je još kompleksnije, kada se radi o više “multidisciplinarnih” vještačenja, gdje svaki vještak u skladu sa svojim stručnim i profesionalnim znanjem daje svoje konstatacije koje je potrebno uklopiti u zajednički-jedinstven zaključak.

Ovaj inače veoma složen vid vještačenja doprinosi u velikoj meri utvrđivanju materijalne istine, sudu olakšava interpretaciju a doprinosi i efikasnosti suda u vođenju i zaključivanju rasprave i donošenju odluke.

Vještaci su lica koja sudu na osnovu svog stručnoga znanja iznose svoja zapažanja o predmetu vještačenja (nalaz) i svoje zaključke o određenim činjenicama izvedene na temelju rezultata toga ispitivanja (mišljenje).⁶

Vještak može biti fizičko lice koje mora imati svojstva kao i svjedok⁷, a uz to i potrebno stručno znanje. I kada se vještačenje povjeri stručnoj ustanovi vještačenje preduzimaju stručnjaci određenog profila, a nekad i u tim slučajevima samo jedan stručnjak.⁸

3. VJEŠTACI U PARNIČNOM I KRIVIČNOM POSTUPKU

Ovdje treba podsjetiti da se u parničnom postupku kao subjekti pojavljuju u prvom redu stranke (tužilac, tuženi, eventualno umješači na strani stranaka), njihovi zakonski zastupnici, punomoćnici, sudsko osoblje (sudije, zapisničari), ali i vještaci. Svi su oni u određeno međusobnom odnosu koji je uspostavljen i uređen procesnim pravilima. Vještaci su u procesnom smislu treća lica⁹, oni mogu, ali i ne moraju biti uključeni u parnični postupak, ali ako jesu, onda to znači da vještaci prema ostalim učesnicima postupka imaju određena prava i obaveze.

Činjenice se u parnici utvrđuju na osnovu primjene opštih stavova i iskustva. Za to nije potrebno nikakvo posebno stručno znanje. Ako sud ne može da utvrdi ili razjasni neku činjenicu, nužno je da u parnici učestvuje i vještak koji takvim stručnim (nepravničkim) znanjem raspolaže.¹⁰

Vještačenje u parničnom postupku preduzima se radi utvrđivanja činjenica za koje je potrebno stručno znanje ili u kazivanju stručnog mišljenja o utvrđenim činjenicama na osnovu stručnog znanja ili i u jednom i u drugom. To

⁵ Milan Vidić, Uloga i zadatak veštaka i veštačenja, dostupno na <http://www.sudski-vestaci.org.rs/odabrani/odabrani-radovi-ziteh-31.pdf>;

⁶ Čizmić, str. 473-474;

⁷ U engleskom pravu vještak nije posebno dokazno sredstvo, već se o njemu govori kao o svjedoku, o tome vidjeti u Milisav Čizmović, Biljana Đurićin, Građansko procesno pravo, Podgorica, 1997, str. 235.

⁸ Triva, S, Dika, M., Građansko procesno pravo, Zagreb, 2004.

⁹ Vidjeti o tome u: Čizmović, Đurićin, str. 235.

¹⁰ Aleksandar Jakšić, Građansko procesno pravo, Beograd, 2009, str. 413.

znači da se vještačenje preduzima samo onda kada se radi o bitnim spornim pitanjima i odlučnim činjenicama, a za njihovo razrješenje je potrebno stručno znanje kojim sud ne raspolaže.

Vještaci se koriste kao dokazna sredstva kad sud ne raspolaže određenim stručnim znanjem, nužnim za saznanje određene činjenice. Koja je činjenica bitna, odnosno odlučujuća, odlučuje sud kad i donosi odluku o potrebi vještačenja. Zakon po pravilu ne nalaže sudu izvođenje dokaza vještačenjem. Sud je slobodan u odlučivanju da li će odrediti dokazivanje vještačenjem ili ne. Odluka o tome zavisi isključivo od toga da li je za utvrđivanje i ocjenu činjenica potrebno stručno znanje. Stranke u tom pravcu nemaju nekog odlučujućeg uticaja. Njihova inicijativa ograničena je samo na mogućnost stavljanja predloga za vještačenje. To znači da je vještačenje procesna radnja koju uvijek određuje isključivo sud, bilo po službenoj dužnosti, bilo po predlogu stranaka. Kad sud određuje vještačenje, on određuje i predmet vještačenja, pitanja koja treba razriješiti ili koje činjenice utvrditi, granice vještačenja i na kraju, rukovodi vještačenjem. Vještačenje se ne može odnositi na pravna pitanja. Povjера se određenom vještaku, po pravilu jednom ili više vještaka, što zavisi od vrste sporne činjenice koju treba utvrditi u parnici.

Vještak treba da pomogne sudu isključivo u utvrđivanju činjenica, a nikada prilikom odlučivanja o primjeni pravne norme. Tako sudija ne može odrediti vještaka za pravna pitanja, niti od vještaka tražiti odgovor na pravna pitanja. Tako je u jednoj od presuda sud odlučio sljedeće: „po ocjeni ovog suda angažovani vještaci elektro i protivpožarne struke su dali objektivne, u skladu sa pravilima svoje struke nalaze, s tim što sud nije mogao prihvatiti ocjenu datu od strane vještaka elektro energetske struke u pravcu legalnosti predmetnog potrošača, budući da je time zašao u sferu pravnih pitanja.“¹¹

Vještak se ne može upuštati u pravna pitanja ni na ličnu inicijativu, niti svoje mišljenje može temeljiti na tumačenju pravnih propisa. Predmet vještačenja ne mogu biti propisi koji se trebaju primjenjivati na određeni slučaj, već samo propusti u ponašanju osoba i primjeni tih propisa. Vještak se ne smije upuštati u pravnu ocjenu činjenica, tumačenje pravne norme ili u neku drugu aktivnost koje je u isključivoj nadležnosti suda.

Sud cijeni nalaz i mišljenje vještaka kao i sve druge relevantne činjenice, u smislu odredbe člana 9 Zakona o parničnom postupku, te nije vezan za zaključke vještaka. Rešenjem o izvođenju vještačenja određuje se da li će vještak dati samo nalaz, mišljenje ili oboje. U nalazu se daju osnovni podaci o predmetu vještačenja i nađenom stanju, drugim riječima, nalaz je opis predmeta vještačenja. Iz mišljenja vještaka se vidi na osnovu kojih pravila nauke, tehnike, umjetnosti i sl. je vještak izveo svoj zaključak. Mišljenje je odgovor koji je sud tražio od vještaka.¹²

Činjenice koje vještak sazna istraživanjem u skladu sa pravilima svoje nauke ili struke, predstavlja nalaz vještaka. U nalazu su, dakle, sadržani podaci o svemu što je vještak zapazio ili otkrio vještačenjem, odnosno podaci o činjenicama koje su od važnosti za parnični postupak. Nalaz mora biti potpun i objektivan navod utvrđenog činjeničnog stanja. Nalaz je vjeran opis stanja i promjena koje su objektivno utvrđene.

Na temelju nalaza vještak, u skladu sa pravilima nauke i struke, daje svoje mišljenje. Nalaz vještaka je osnova za izradu mišljenja u kome vještak razjašnjava činjenice. Na utvrđene činjenice vještak primjenjuje stavove i pravila svoje struke, te zaključuje: da li postoji smanjena radna sposobnost i koliko, te na koje vrijeme i sl.¹³

Riječ je o sažetom tumačenju podataka iz nalaza, iznesenih u skladu sa zakonskim propisima koji se odnose na predmet vještačenja. Mišljenje vještaka predstavlja, dakle, stručnu ocjenu vještaka o zapaženim činjenicama. Nalaz i mišljenje vještaka čine njegov iskaz i moraju biti utemeljeni na provjerenim činjenicama te iznijeti precizno i jasno. Drugim riječima, u nalazu se daju temeljni podaci o predmetu vještačenja i nađenom stanju, pa je nalaz svojevrсни

11 Presuda Osnovnog suda u Kotoru, P.br.1159/11-11 od 20.03.2013. godine.

12 M.Čizmović, B. Đuričin, Građansko procesno pravo, Podgorica, 1997, str. 236.

13 Jakšić, str. 417.

opis predmeta vještačenja. Iz mišljenja vještaka vidi se na temelju kojih je pravila (svoje) struke vještak izveo zaključak, te je mišljenje, zapravo, odgovor koji je sud tražio od vještaka.

Kao što možemo da zaključimo, vještak se u parnici pojavljuje u dva vida: kao pomoćnik suda, te kao dokazno sredstvo. U prvom vidu, vještak samo utvrđuje činjenice za sud na osnovu posebnog stručnog znanja kojim raspolaže (analiza krvi, visina gubitaka u privrednom društvu i sl.). U drugom vidu, vještak je dokazno sredstvo koje se u postupku koristi radi razrešenja činjenica.

Izvještaj vještaka je kompletan elaborat. To je rezultat njegovog istraživanja spornog slučaja. U svom istraživanju vještak se koristi svojim znanjima iz nauke i struke, iz iskustva, zatim saznatim činjenicama konkretnog slučaja, konsultacijama, intervjuima i drugim sredstvima, kako bi sačinio svoj predlog za rješenje konkretnog spornog slučaja organu koji vodi postupak. Za to su potrebna određena specijalna znanja i iskustva u oblasti vještačenja, koja mora posjedovati vještak. Od vještaka se očekuje da da u svom izvještaju, konkretno u svom nalazu i mišljenju, organu koji odlučuje, obrazložen i na principima nauke i struke zasnovan predlog kako da se riješi konkretan problem, sa potpunim, istinitim, nepristrasnim obrazloženjem tog svog predloga. Vještak daje nalaz i mišljenje uz svoju punu odgovornost za tačnost svih navoda na kojima ih zasniva i koja može u svakom momentu i šire obrazložiti i dokazati njihovu tačnost.

Vještak mora za svaku svoju konstataciju, razmišljanje, iskaz, imati osnovu u proučenim i utvrđenim činjenicama. Zaključna razmatranja, nalaz i mišljenje vještaka, moraju da budu dati na principima materijalne istine, u čemu se i sastoji puna umješnost vještaka. Sposobnost vještaka se sastoji u tome da prikupi istinite dokaze i da, uz korišćenje poznatih naučnih metoda, iskustva i logičkog tumačenja sačini potpuni izvještaj u kome su osnovni djelovi nalaz i mišljenje vještaka, koji organu koji odlučuje u konkretnom predmetu služe kao osnova za donošenje odluke.

4.USLOVI ZA IZBOR VJEŠTAKA, POSTUPAK POSTAVLJANJA I RAZREŠENJA

Zakonom o sudskim vještacima uređuju se uslovi za vršenje vještačenja, postupak postavljenja i razrešenja sudskih vještaka, odnosno upisa pravnih lica u registar pravnih lica za vršenje vještačenja, prava i dužnosti vještaka, kao i druga pitanja od značaja za njihov rad. Zakonom je precizirano ko može vršiti vještačenje i koje uslove treba da ispunjavaju lica koja neposredno obavljaju posao vještačenja.

Vještačenje **mogü vršiti fizička lica** koja ispunjavaju opšte uslove za rad u državnim organima, kao i posebne uslove koji su taksativno predviđeni za svaki konkretan slučaj. U posebne uslove *spadaju* da:

- 1) ima visoko obrazovanje, VIII-nivo kvalifikacije obrazovanja;
- 2) ima najmanje pet godina radnog iskustva u struci;
- 3) posjeduje stručno znanje i praktična iskustva za određenu oblast vještačenja.

Izuzetno za vještaka se može postaviti i lice koje ima najmanje srednje obrazovanje i 10 godina radnog iskustva u struci, ukoliko nema dovoljan broj vještaka za određenu oblast¹⁴.

Stručno znanje i praktična iskustva za određenu oblast vještačenja dokazuju se ostvarenim rezultatima u struci, kao i mišljenjima ili preporukama sudova, državnih tužilaštava ili drugih organa.

¹⁴ Član 6 Zakona o sudskim vještacima

Pored fizičkih lica, **vještačenje mogu vršiti i pravna lica**. Pravno lice može vršiti vještačenje ako istovremeno ispunjava *dva* uslova:

- 1) ako je upisan u Centralni registar privrednih subjekata za vještačenje za odgovarajuću oblast,
- 2) ako ima zaposlenog vještaka postavljenog u skladu sa zakonom.¹⁵

Vještake **postavlja i razrešava Komisija za vještake**, koju obrazuje ministar nadležan za poslove pravosuđa.¹⁶ Potrebu za vještakom za određenu vrstu vještačenja ministarstvu pravde dostavljaju predsjednici sudova, rukovodioci državnih tužilaštava i starješine organa koji vodi postupak, a ministarstvo o iskazanim potrebama obavještava Komisiju za vještake koja utvrđuje opravdanost potrebe za vještacima određene vrste. Ministarstvo je nadležno da objavi poziv za postavljanje vještaka za određenu oblast vještačenja. Vještak se postavlja na vrijeme od 6 godina i može biti ponovo postavljen.¹⁷ Predsjednik Komisije za vještake je trenutno predsjednik Apelacionog suda Crne Gore, Mušika Dujović.

Postavljeni vještak se upisuje u registar sudskih vještaka koje vodi Ministarstvo pravde, a pored ovog, ministarstvo vodi i registar pravnih lica za vještačenje.

Zakon predviđa i pod kojima uslovima vještak **neće obavljati** dužnost vještačenja i kada će biti razriješen.

Tako vještak ne može vršiti vještačenje ako je protiv njega donesena naredba o sprovođenju istrage, podignuta optužnica ili optužni predlog za krivično djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje vještačenja, dok traje krivični postupak.

Odredbama člana 31 i 32 Zakona o sudskim vještacima, propisani su slučajevi u kojima će se vještak **razriješiti**, te ko može predložiti **razrješenje vještaka**, dok je članom 33 propisano da odluku o tome donosi Komisija. Članom 36 i 37 propisani su postupak i uslovi za brisanje pravnog lica iz registra pravnih lica za vršenje vještačenja.

Vještak će se razriješiti, ako:

- to sam zatraži;
- prestane da ispunjava uslove za vršenje vještačenja;
- je osuđen na kaznu zatvora ili je oglašen krivim za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje vještačenja;
- mu je izrečena mjera bezbjednosti zabrane obavljanja djelatnosti u oblasti u kojoj je stekao zvanje vještaka;
- mu je na osnovu sudske odluke oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost;
- je utvrđeno da je kod vještaka došlo do gubitka radne sposobnosti, u skladu sa zakonom; i
- neuredno ili nestručno vrši povjereno vještačenje¹⁸.

Smatra se da vještak **neuredno** vrši vještačenje ako neopravdano odbija da vještači, ne odaziva se na pozive suda, državnog tužilaštva, odnosno drugog organa koji vodi postupak, ne obavi vještačenje u roku koji je određen, kao i u drugim slučajevima propisanim ovim zakonom.

Smatra se da vještak nestručno vrši vještačenje ako daje nepotpune, nejasne, protivrječne ili netačne nalaze, kao i ako daje mišljenje koje ne odgovara profesionalnim standardima u oblasti vještačenja.

Predlog za razrješenje vještaka mogu podnijeti predsjednik suda, rukovodilac državnog tužilaštva, starješina drugog organa koji vodi postupak, sudija i državni tužilac u čijem predmetu je postupao vještak. Ovaj predlog se podnosi Komisiji za vještake i mora biti obrazložen¹⁹.

¹⁵ Član 7 Zakona o sudskim vještacima;

¹⁶ Član 9 Zakona o sudskim vještacima.

¹⁷ Član 17 Zakona o sudskim vještacima;

¹⁸ Čl. 31 Zakona o sudskim vještacima

¹⁹ Čl. 32 Zakona o sudskim vještacima

U postupku razređenja Komisija za sudske vještake može, radi ocjene stručnosti vještaka protiv koga je pokrenut postupak za razrješenje, obrazovati stručnu komisiju od tri člana iz reda postavljenih vještaka u oblasti u kojoj vještak vještači.

5. PRAVA I DUŽNOSTI VJEŠTAKA

Zakonom o sudskim vještacima su takođe propisana i **prava i dužnosti** vještaka, mada su ona posebno propisana i procesnim zakonima (prije svih Zakona o parničnom postupku i Zakonika o krivičnom postupku) koji se primjenju u određenoj vrsti postupka. Vještaka angažuju za rad na vještačenju sud, državno tužilaštvo, odnosno drugi organ koji vodi postupak. Pri tom, ovi organi utvrđuju rokove određenog posla vještaka. Vještak je dužan da se pridržava tih rokova. Takođe, u slučaju složenijih vještačenja, u kojima je određen duži rok za vještačenje, vještak je dužan da organu koji ga je angažovao, jednom mjesečno podnosi kratak izvještaj o rezultatima izvršenih radnji. Zakon o sudskim vještacima naglašava obavezu vještaka da sa podacima o ličnosti do kojih dođe prilikom vještačenja pažljivo postupaju, u svemu u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštiti podataka o ličnosti i zakonskih odredaba kojima se utvrđuju podaci koji predstavljaju tajne podatke. Vještak ima obavezu, ali i pravo na stručno usavršavanje. Pored dužnosti, Zakon o sudskim vještacima propisuje i prava vještaka. Najznačajnije od njih je pravo vještaka na nagradu za rad i naknadu troškova u vezi sa vještačenjem, koju na osnovu kriterijuma propisanih tih zakonom, svojim aktom određuje organ koji je naložio vršenje vještačenja. Visina nagrade za rad vještaka određuje se prema obimu i složenosti predmeta, a utvrđuje se prema broju bodova. Vrijednost jednog boda je 5,5 eura.²⁰

Zakon o parničnom postupku posebno propisuje prava i dužnosti vještaka u parničnom postupku. Naime, vještak je prije svega dužan da se odazove pozivu suda i da iznese svoj nalaz i mišljenje. Vještak mora da obrazloži svoje mišljenje, te da na taj način pruži mogućnost sudu i strankama da njegov rad podvrgnu ocjeni.

Kao što možemo da vidimo, tek angažovanjem vještaka i zahvaljujući njihovim stručnim istraživanjima uz korišćenje njihovog znanja i iskustva u određenim oblastima nauke, tehnike i drugih disciplina, organ koji vodi postupak može saznati način rješavanja problema o kome treba da odluči, a zatim donijeti odluku ne samo o spornom slučaju nego i o predmetu u cjelini. Tako Osnovni sud u Podgorici u presudi P.br.1872/12 navodi da „u cilju utvrđivanja pravnorelativnih činjenica da li je postavljanjem predmetnog energetskog objekta na navedenoj imovini tužioca počinjena šteta sud je proveo vještačenje po sudskim vještacima geodestke, elektro i poljoprivredne struke uz izlazak na lice mjesta“²¹. Isti sud takođe navodi da „u cilju utvrđivanja visine nematerijalne štete, tj. stepena umanjenja životne aktivnosti kod tužioca, inteziteta i dužine trajanja duševnih bolova, fizičkog bola i straha, sud je proveo vještačenje po vještacima medicinske struke i to specijalisti ortopedu dr V.Č., specijalisti ORL dr. P.M. i specijalisti neuropsihijatru – neurologu dr M.S.“²²

Svaki naučni ili stručni iskaz ima svoje granice postavljene naučnim zakonima dokazivosti. Vještak mora strogo da vodi računa da poštuje te granice i da ne zađe u nadnaučno, a posebno ne u nenaučno izlaganje materije jer ni jedno ni drugo nije naučno dokazivo, pa nije ni upotrebljivo za konkretan nalaz i mišljenje vještaka.

Iskaz i mišljenje vještaka moraju biti visoko stručnog kvaliteta i biti neoborivi, prihvatljivi u cjelini od organa koji vodi postupak i podobni da se na njima zasnuje odluka tog nadležnog organa i spornim pitanjima predmeta vještačenja. „Sud je date nalaze i mišljenja vještaka medicinske struke cijenio kao potpune, jasne, objektivne i

²⁰ Član 43 Zakona o sudskim vještacima.

²¹ Presuda Osnovnog suda u Podgorici, P.br.1872/12 od 27.12.2013. godine.

²² Presuda Osnovnog suda u Podgorici, P.br.2839/13 od 04.03.2016. godine.

zasnovane na pravilima struke i nauke, obzirom da su dati nalazi u skladu sa medicinskom dokumentacijom, sud je na njima zasnovao odluku u dijelu utvrđivanja vrste i težine povrede, stepena umanjena opšte životne aktivnosti, te inteziteta i dužine duševnih bolova, fizičkog bola i straha.²³

Mjesto i značaj vještačenja u sistemu procesnih dokaza je dosta teško opredijeliti, jer to zavisi od strukture predmeta u kome nadležni organ odlučuje. Zbog toga se ne može dati prethodni, uopšteni sud o mjestu vještačenja kao dokaza u ukupnom sklopu svih dokaza u predmetu. U svakom slučaju vještačenje se ne može zamijeniti drugim oblikom dokazivanja.

Vještačenje kao posebni postupak dokazivanja ima određene osobenosti kojima se suštinski razlikuje od drugih pravom dozvoljenih dokaza.

Prva njegova specifičnost je da je to dokaz koji organ koji vodi postupak ne može sam sprovesti, zbog toga što je to dio u spornom predmetu koji taj organ ne može poznavati niti je dužan da ga poznaje. Postupak u organima odlučivanja, po pravilu, vode pravnici. Oni nemaju znanja i iskustva iz oblasti van pravne struke u najširem smislu riječi. Kada je za odlučivanje neophodno da se i pitanja iz određene vanpravne oblasti moraju riješiti, u konkretnom predmetu zakonodavac je našao rješenje u tome što je propisao da organ nadležan za rješenje određenog spornog predmeta može za takav slučaj angažovati priznatog kvalifikovanog stručnjaka da prouči taj slučaj i kao rezultat svog proučavanja, a uz svoje puno angažovanje i korišćenje svog znanja i iskustva iznese svoj nalaz i da svoje stručno mišljenje za rješavanje spornog pitanja.

U samom postupku vještačenja vještaku se moraju dati pune informacije o spornom pitanju u predmetu, mora mu se omogućiti razmatranje predmeta spora sa posebnim osvrtom na sporno pitanje i na sva pitanja iz konteksta kompletnog spornog pitanja, odnosno predmeta. Vještak mora dobiti odgovor na svoja razumna pitanja u granicama saznanja organa nadležnog za rješenje spora, odnosno u obimu saznanja koja mu na bilo koji drugi način može pružiti.

S obzirom na kompleksnost vještačenja, vještak može da dostavi nalaz i mišljenja koja su nejasni, nepotpuni, protivrječni sebi ili utvrđenim okolnostima. I sam sud i stranke mogu da posumnjaju u pravilnost vještačenja. To će biti slučaj kada dođe do rezultata da su nalaz i mišljenje vještaka nelogični ili protivni opštim stavovima iskustva.²⁴ U ovakvim situacijama, sud će naložiti vještaku da ispravi, odnosno dopuni, svoj nalaz i mišljenje, i ostaviće mu rok za ponovno dostavljanje nalaza i mišljenja. Ako sud smatra da se nedostaci ili sumnja ne mogu otkloniti ponovnim dostavljanjem nalaza i mišljenja, on donosi rešenje da se vještačenje obnovi.²⁵

Svaka država, kao što je navedeno, ima određeni broj vještaka. Sljedstveno tome, gorepomenuta situacija može biti znatno komplikovanija ako je više lica određeno za vještake. Ona mogu da podnesu zajednički nalaz i mišljenje. Ako vještaci nisu među sobom saglasni, podnijeće svaki posebno nalaz i mišljenje. Tada će sud saslušati vještake. Ako ni na taj način ne može da otkloni neslaganje u njihovom nalazu i mišljenju, vještačenje će se obnoviti sa istim ili drugim vještacima. Isto pravilo se primjenjuje i kada nalaz jednog ili više vještaka nepotpun, nejasan ili u protivrečnosti sa sobom, odnosno sa utvrđenim okolnostima.²⁶

Vještak ima pravo da postavlja pitanja strankama u postupku predmeta u kome je sporni slučaj koji on vještači, kao i na dobijanje odgovora posredstvom nadležnog organa. Njegova pitanja se moraju odnositi na određene elemente spornog slučaja i samo o dijelu koji ne zadire u nadležnost nadležnog organa. Drugim riječima, vještak se ne može

23 Presuda Osnovnog suda u Podgorici, P.br.3064/15 od 24.03.2016. godine.

24 Jakšić, str. 418.

25 *Ibidem*.

26 *Ibidem*.

upuštati u to da daje mišljenje ili pravna rješenja predmeta, već mora ostati na terenu i u granicama ispitivanja radi dobijanja saznanja iz okvira svoje struke i nauke, koja su potrebna za njegov tačan, istinit i obrazložen nalaz i mišljenje, koje dostavlja organu nadležnom za rješavanje predmeta. Vještakova sloboda iznošenja svog nalaza i mišljenja je ništa manje značajna za njegov uspješan rad od njegovog znanja i iskustva. Zakon o sudskim vještacima je u tom pogledu napravio značajan korak naprijed i dao vještaku široki pravni okvir za njegov rad, tako da ima dosta prostora za svoje istraživanje radi davanja uspješnog nalaza i mišljenja.

To sve znači da je u normama zakona vještaku dozvoljeno da učestvuju u raspravi sa strankama o spornim pitanjima, da konfrontira svoje mišljenje sa mišljenjem stranaka i drugih učesnika u postupku radi utvrđivanja pune istine i davanja svog potpunog nalaza, koje u konkretno određenoj varijanti ne može biti pobijano nikakvim drugim nalazom stranaka ili trećih lica. Mišljenja trećih lica, ma koliko bila primamljiva, nemaju snagu nalaza i mišljenja sudskog vještaka, ukoliko ih, kao svoja, nije sudski vještak unio u svoj izvještaj da bi bila tretirana kao njegov stav.

Vještak mora biti stručno i moralno podoban da svoj nalaz brani i odbrani pred bilo kojim organom. Obaveza vještaka je lična. On može da angažuje pomoćnike ali ne smije da povjeri dužnost vještačenja trećem licu.²⁷

Nije potrebno posebno naglašavati da je u sprovođenju dokaza vještačenjem uloga parničnih stranaka nezamjenjiva. Parnične stranke, s obzirom na karakter parničnog postupka i njihovu zadatu ulogu, primarno iniciraju sprovođenje svih dokaza, pa tako i dokaz vještačenjem, a stranke mogu biti i same objekt na kojem će se sprovesti taj dokaz (npr. vještačenje zadobijenih tjelesnih povreda u postupku naknade nematerijalne štete nastale tjelesnim ozljeđivanjem).

Pri izboru vještaka mora se voditi računa o stručnim kvalifikacijama i kvalitetima onoga ko se imenuje za vještaka. Tako u jednoj parnici može biti određeno više vještaka različitih struka. Tokom vještačenja može se povećati broj vještaka, po pravilu zbog multidisciplinarnog pristupa utvrđivanju ili ocjeni neke važne činjenice.²⁸ „Postupajući po datim nalogima iz ukidne odluke Višeg suda u Podgorici, sud je, u cilju nesumnjivog utvrđenja da li je objekat na kome je došlo do štete priključen na mrežu prema opštim uslovima za isporuku el. energije, tj. da li postoji elektroenergetska saglasnot tuženog, kao i na koga glase računi za utrošenu el. energiju za sporni objekat, u ponovnom postupku saslušao vještaka elektro struke M.B, te proveo novo vještačenje po Elektrotehničkom fakultetu... Utvrđujući visinu materijalne štete koja je nastala na imovini tužilje, sud je proveo vještačenje po vještaku građavinske i komercijalne struke, koji su nakon izlaska suda na lice mjesta, dali svoj nalaz i mišljenje.“²⁹

Vještaci se po pravilu određuju iz reda imenovanih sudskih vještaka za određenu vrstu vještačenja, ali sud po potrebi može za vještaka odrediti i drugo lice. To se prije svega može dogoditi ako nema vještaka određene oblasti, i u tom slučaju se imenuje neko sa liste vještaka slične oblasti (npr. ako nema komercijalne struke, angažuje se lice ekonomsko finansijske struke itd.). Sud će postupiti na ovaj način ako za određenu vrstu vještačenja nema stalnog sudskog vještaka, ili je stalni sudski vještak spriječen, ili postoji opasnost od odlaganja. Značaj nalaza i mišljenja vještaka u parnici ima samo nalaz i mišljenje vještaka kojeg je u tom svojstvu odredio sud u konkretnoj parnici, bez obzira na to da li se ili ne radi o stalnom sudskom vještaku.

Vještačenje se može povjeriti i nekoj stručnoj ustanovi (bolnici, laboratoriji, fakultetu i sl.), posebno ako sud smatra da je potrebno vještačenje toliko teško i složeno da na izradi nalaza i mišljenja treba da radi više stručnjaka i/ili da se pri izradi nalaza i mišljenja treba koristiti tehnička sredstva i oprema sa kojom te ustanove raspolažu. Da bi izvršila vještačenje, stručna ustanova mora imati na raspolaganje traženi materijal, pa je sud dužan da toj ustanovi i stavi na raspolaganje traženi materijal. Ako postoje posebne ustanove za određenu vrstu vještačenja (vještačenje lažnog novca, rukopisa, daktiloskopsko vještačenje i sl.) takva vještačenja, a posebno složenija, povjerit će se, prvenstveno, tim ustanovama.

²⁷ Jakšić, str. 416.

²⁸ Čizmić, str. 475.

²⁹ Presuda Osnovnog suda u Podgorici, P.br.1986/13 od 31.03.2015. godine.

Izvođenje dokaza vještačenjem određuje sud rješenjem koje sadrži: ime i prezime, zanimanje vještaka, predmet spora, obim i predmet vještačenja i rok za pismeno podnošenje nalaza i mišljenja³⁰. Veoma je važno da prilikom donošenja ovog rješenja, sud pravilno odredi koju vrstu vještačenja je potrebno izvršiti, te da pravilno, tačno i precizno odredi predmet vještačenja i precizira zadatak vještaku kako bi vještak dao što pravilniji nalaz i mišljenje i na taj način pomogao rješenju spora. Zbog toga, sudija, mora dobro poznavati predmet spora, te imati bar minimum specifičnih vanpravnih znanja, kako bi pravilno odredio predmet i zadatak vještačenja, te na taj način spriječio odugovlačenje postupka potrebom za dopunskim ili novim vještačenjem. Name, određivanje predmeta i obima vještačenja posebno je značajno jer neprecizno određivanje predmeta i obima vještačenja ili njihovo potpuno izostanak, mogu za rezultat imati potrebu za brojnim dopunama nalaza i mišljenja, a time i nepotrebno produženje trajanja postupka i dodatne troškove.

Vještaci se pozivaju dostavljanjem pisanog poziva u kojem se navodi ime, prezime i zanimanje pozvanog, vrijeme i mjesto dolaska, predmet u vezi kojeg se poziva i naznačenje da se poziva u svojstvu vještaka. U pozivu se vještak mora upozoriti da svoje mišljenje mora iznijeti savjesno i u skladu sa pravilima nauke i vještine, na posledice neopravdanog izostanka, kao i na pravo na naknadu troškova.

Vještaci su dužni da se odazovu pozivu suda i da iznesu svoj nalaz i mišljenje. Sud će vještaka, na njegov zahtjev, osloboditi dužnosti vještačenja iz razloga iz kojih svjedok može uskratiti svjedočenje ili odgovor na pojedino pitanje. Sud može vještaka, na njegov zahtjev, da oslobodi dužnosti vještačenja i iz drugih opravdanih razloga. Oslobođenje od dužnosti vještačenja može tražiti i ovlašćeno lice organa ili organizacije u kojoj je vještak zaposlen.³¹ Zakon o parničnom postupku ne određuje poimenično koji su to „drugi opravdani razlozi“ zbog kojih sud može vještaka osloboditi dužnosti vještačenja na njegov zahtjev. Mogući opravdani drugi razlozi bili bi npr. zauzetost drugim službenim ili privatnim poslovima, bolest i sl. Takođe, odredbama Zakona o parničnom postupku je propisano i izuzeće vještaka. Naime, vještak se može izuzeti iz istih onih razloga iz kojih se može izuzeti i sudija³², ali se za vještaka izuzetno može uzeti i lice koje je već bilo saslušano kao svjedok. Stranka je ta koja podnosi zahtjev za izuzeće, u kojem mora navesti razloge za takav svoj zahtjev, a o njemu odlučuje sud rješenjem.

Vještak se uvijek poziva na ročište za glavnu raspravu. Uz poziv na ročište za glavnu raspravu, vještaku se dostavlja i prepis rješenja o određivanju vještačenja. U pozivu će sud da upozori vještaka da svoje mišljenje mora iznijeti savjesno i u skladu sa pravilima nauke i vještine i upozoriti ga o posljedicama nedostavljanja nalaza i mišljenja u ostavljenom roku, odnosno neopravdanog izostanka sa ročišta i pravo na nagradu i naknadu troškova. Vještak svoj pismeni nalaz i mišljenje uvijek dostavlja sudu prije rasprave, ako sud ne odredi drukčije. Vještak mora uvijek obrazložiti svoje mišljenje.

Za obradu nalaza i mišljenja vještaka nema nikakvih pravila, već mu je prepušteno da ga prema svom nahodjenju sastavi. No, ipak, pismeni nalaz i mišljenje moraju zadovoljiti neke osnovne zahtjeve da bi odgovorili namjeni za koju su dati.³³

Vještak svoj pismeni nalaz i mišljenje uvijek dostavlja sudu prije rasprave, ako sud ne odredi drukčije. Kada vještak podnese pisani nalaz i mišljenje, sud je dužan da isti dostavi parničnim strankama prije ročišta za glavnu raspravu, i to najmanje osam dana prije održavanja ročišta, da bi strankama bila data mogućnost da raspravljaju o vještakovom nalazu i mišljenju, tako da mogu staviti eventualne prigovore na izvršeno vještačenje kao i predloge za eventualnu dopunu ili ponovno vještačenje. Vještak je dužan da se izjasni na primjedbe stranaka na nalaz i mišljenje, usmeno

30 Član 249 Zakona o parničnom postupku.

31 Član 246 Zakona o parničnom postupku;

32 Pogledati član 69 Zakona o parničnom postupku.

33 Racković, str. 106;

ili pismeno. Ako to ne učini, sud nije omogućio strankama da raspravljaju o rezultatima dokaza, te čini apsolutno bitnu povredu pravila postupka. „Po prigovoru tužioca na nalaz vještaka elektro struke i predlog za angažovanjem novog vještaka, sud je odredio vještačenje po vještaku protivpožarne struke M.N.“³⁴

Stranke, kao i sud, mogu postavljati pitanja vještaku radi razrješenja nedoumica ili davanja dodatnih pojašnjenja. „Stoga je sud, a u cilju omogućavanja tuženom da postavlja pitanja vještaku elektro struke, na ročištu glavne rasprave održanom dana 13.12.2012. godine i saslušao vještaka elektro-struke dr O.M., koji je odgovarajući na pitanja pojasnio...“³⁵

Nalaz i mišljenje vještaka sud cijeni po pravilima o slobodnoj ocjeni dokaza. Sud mora ocijeniti mišljenje vještaka ne samo u formalnom smislu, već prije svega sadržajno. Nedostaci u mišljenju vještaka postoje:

- ako u mišljenju vještaka ima protivrječnosti, npr. između mišljenja i činjenica za koje se saznalo;
- ako u mišljenju ima nedostataka, npr. ako je mišljenje nejasno, nepotpuno ili se odnosi na okolnosti koje nisu predmet vještačenja;
- ako se posumnja u pravilnost datog mišljenja.

Nedostaci bilo koje vrste se moraju odnositi na bitne činjenice i okolnosti. Ako vještak ni po pozivu suda ne dostavi potpun i razumljiv nalaz i mišljenje, sud će, uz prethodno izjašnjenje stranaka, da odredi drugog vještaka.

Ako je određeno više vještaka, oni mogu podnijeti zajednički nalaz i mišljenje kad se u nalazu i mišljenju slažu. Ako se u nalazu i mišljenju ne slažu, svaki vještak posebno iznosi svoj nalaz i mišljenje. Ako se podaci vještaka u njihovom nalazu bitno razilaze ili ako je njihov nalaz nejasan, nepotpun ili u protivrječnosti sam sa sobom ili sa izvidenim okolnostima, a ti se nedostaci ne mogu otkloniti ponovnim saslušanjem vještaka, obnoviće se vještačenje sa istim ili drugim vještacima. Ako u mišljenju više vještaka ima protivrječnosti ili nedostataka, ili se pojavi osnovana sumnja u pravilnost datog mišljenja, a ti se nedostaci ili sumnja ne mogu otkloniti ponovnim saslušanjem vještaka, zatražiće se mišljenje drugih vještaka.³⁶

U praksi su sudovi ponekad skloni da sasvim nekritički prihvataju stavove vještaka, odnosno njegov nalaz i mišljenje. Takva praksa se pravda i zasniva na: s jedne strane – načelnim povjerenjem u stručne i naučne metode koje se koriste prilikom vještačenja, a s druge strane – kao što je već pomenuto, činjenicom da je u pitanje vanpravno pitanje u odnosu na koje sud ne posjeduje specifična znanja, pa ga ni inače ne može utemeljeno rješavati suprotno nalazu i mišljenju vještaka. Međutim, bez obzira na to, sud ipak nije u dokaznoj ocjeni nalaza i mišljenja vještaka potpuno „nemoćan“, odnosno prepušten „slijepoj vjeri“ u taj nalaz i mišljenje. Ukoliko sud posjeduje bar određeni minimum specifičnih vanpravnih znanja, što bi moralo da bude dio standardnog obrazovanja službenih aktera parničnog postupka u savremenim pravnim sistemima, i sam može da bar u određenoj nužnoj mjeri kritički analizira dokaz pribavljen vještačenjem³⁷.

Nalaz i mišljenje vještaka sud mora svestrano ocijeniti tako da obuhvati svako sporno pitanje. Najmanji propust u tom dijelu može imati posljedice na presudu koju će sud donijeti nakon što ocijeni sve izvedene dokaze i podvede ih pod određenu pravnu normu.

Pravo vještaka se sastoji i u pravu na naknadu troškova pod istim uslovima kao i svjedok, na naknadu troškova vještačenja, kao i pravo na nagradu za izvršeno vještačenje. Kad je vještačenje povjereno ustanovi, njoj se isplaćuju troškovi i nagrada.³⁸

34 Presuda Osnovnog suda u Kotoru, P.br.1159/11-11 od 20.03.2013. godine.

35 Presuda Osnovnog suda u Podgorici, P.br.1648/11 od 05.04.2013. godine.

36 Član 256 Zakona o parničnom postupku.

37 Škulić, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Ministarstvo pravde Crne Gore i OEBS – misija u Crnoj Gori, Podgorica, 2009;

38 Racković, Veselin, Vještačenje u parničnom postupku, Zbornik radova sudija Vrhovnog suda Crne Gore;

6. NAGRADE ZA RAD I NAKNADA TROŠKOVA

Za izvršeno vještačenje vještak ima pravo na nagradu za rad i naknadu troškova u vezi sa vještačenjem³⁹. Visina nagrade za rad vještaka određuje se prema obimu i složenosti predmeta, a utvrđuje se prema broju bodova. Vrijednost jednog boda iznosi 5,50 eura. Ova visina nagrade za rad je posljednjim izmjenama (usvajanjem Zakona o sudskim vještacima) znatno veća nego ranije, ali su i dalje niže u odnosu na države regiona⁴⁰. Za pojedine radnje vještačenja vještaku se određuje visina nagrade za rad, i to za:

- razmatranje predmeta 3 boda;
- pripremu i pristup vještaka raspravi, davanje ili odbranu nalaza pred sudom, državnim tužilaštvom, odnosno drugim organom koji vodi postupak 5 bodova;
- pristup vještaka raspravi koja se ne održi 2 boda;
- rad na terenu 2 boda/na sat;
- izradu nalaza i mišljenja 2 boda/na sat.

U posebno složenim predmetima visina nagrade može se povećati do 100%. Za rad noću, nedjeljom i praznikom visina nagrade za rad na terenu uvećava se za 50%. Za rad po izuzetno nepovoljnim vremenskim prilikama na otvorenom prostoru i slično, iznos nagrade za rad na terenu uvećava se za 100%.

S druge strane, cijenimo da su troškovi provjere stručnog znanja i praktičnih iskustava, a koji sada iznose 90% prosječne neto zarade u Crnoj Gori u prvom mjesecu kalendarske godine u kojoj se vrši provjera stručnog znanja i praktičnih iskustava⁴¹, previsoki. Cijenimo da bi ovako visoka cijena provjere znanja mogla da obeshrabri nove (kvalitetne) stručnjake da se prihvate obaveza vještačenja. To naročito ako se još jednom osvrnemo na praksu naših sudova ali i visinu naknada za rad koja i nije najreprezentativnija.

Kad sud ocijeni da je vještačenje potrebno, u skladu sa načelom ekonomičnosti u postupku, vještačenje se mora sprovesti što brže i sa što manje troškova. Sud može, nezavisno od sporazuma stranaka, odrediti drugog vještaka, ako ocijeni da složenost vještačenja to zahtijeva. Takođe, vještačenje po pravilu obavlja jedan vještak, ali kad sud ocijeni da je vještačenje složeno, može odrediti dva ili više vještaka.

Posebna poteškoća za Crnu Goru mogu biti visoki izdaci koji se izdvajaju za angažovanje vještaka iz inostranstva. Nagrade za rad su u tom slučaju višestruko veće od ovih koje se odnose na domaće vještake. Ovako nesreznimjeran odnos u naknadama i nagrada dovodi i do demotivisanja naših stručnih lica za upliv u vode vještačenja.

39 Čl. 42 Zakona o sudskim vještacima

40 O ovome vidjeti opširnije u: Marija Đukić, Analiza nagrada za rad i naknada vještacima, Expertus Forensis, 2013, str. 113-122.

41 Član 15 Zakona o sudskim vještacima.

7. UDRUŽENJE SUDSKIH VJEŠTAKA CRNE GORE

Pojedinačno najvažnije udruženje koje okuplja sudske vještake u Crnoj Gori je Udruženje sudskih vještaka (u daljem tekstu i Udruženje). Udruženje osnovano u novembru 2000. godine. Registrovano je u Ministarstvu pravde Republike Crne Gore, kao nevladina organizacija, pod brojem 02-5685/00 od 26.10.2000. godine.

Udruženje sudskih vještaka Crne Gore je udruženje stalnih sudskih vještaka, u koje se radi unapređenja i osiguranja javnog interesa na području vještačenja, udružuju sudski vještaci koji u Crnoj Gori za područje pojedinih sudova povremeno ili stalno obavljaju djelatnosti sudskih vještačenja. Udruženje sudskih vještaka Crne Gore djeluje u skladu sa Ustavom, zakonima i propisima Crne Gore i u skladu sa moralnim normama, Etičkim kodeksom i zakletvom stalnog sudskog vještaka datom pred Vrhovnim sudom.⁴² Sjedište Udruženja je u Podgorici.⁴³ Članovi Udruženja mogu postati svi stalni sudski vještaci pristupanjem koje se zasniva na dobrovoljnoj osnovi i koji ispunjavaju propisane uslove za stalnog sudskog vještaka, a što dokazuju važećim rješenjem organa koji ih je imenovao za stalnog sudskog vještaka za pojedinu struku.⁴⁴ Spisak svih vještaka u Crnoj Gori je dostupan na web stranicama Ministarstva pravde⁴⁵ i Sudskog savjeta⁴⁶. Isto tako, treba napomenuti da postoji i časopis "Expertus forensis" koji svojim radovima obogaćuju sudski vještaci.

Međutim, uvidom u spiskove, uočićemo nesrazmjernost između ukupnog broja vještaka u Crnoj Gori (oko 980) u odnosu na broj članova Udruženja sudskih vještaka (129), tj. svega oko 13% vještaka su članovi Udruženja sudskih vještaka Crne Gore. Ova činjenica može da bude velika prepreka u kvalitetnom obavljanju dužnosti jer vještaci koji nisu članovi Udruženja sudskih vještaka ne potpadaju pod prava i obaveze ove organizacije, naročito ne pod Etički kodeks Udruženja sudskih vještaka Crne Gore. Zbog takvog stanja, javlja se i uzajamno nepovjerenje u stručnost (pojedinih) vještaka, kao i u njihovu objektivnost, ali i nepovjerenje od samih stranaka u postupku. Zato cijenimo da bi za efikasnost ovog instituta bila neophodna što tješnja povezanost struke u vidu jačanja kapaciteta udruženja koje okuplja sve (ili najveći broj) vještaka u Crnoj Gori.

Osim toga, Udruženje bi trebalo da ima i aktivniju ulogu u promovisanju značaja vještačenja i naknadnoj obuci, kao i edukaciji sudskih vještaka, u mjeri u kojoj je to moguće.

S druge strane, moramo ukazati i na neke nelogičnosti prilikom izbora vještaka. Naime, prilikom izbora vještaka, oglasom se ne predviđa provjera znanja već samo pet godina iskustva, što ne garantuje dovoljnu stručnost, koja, kao što smo vidjeli, mora biti na zavidnom nivou.

Takođe, u praksi se često dešava da sudovi nerijetko predlažu iste vještake čime ih favorizuju u odnosu na druge. Ova praksa bi takođe trebalo da bude promijenjena.

⁴² Član 1 Statuta Udruženja sudskih vještaka Crne Gore.

⁴³ Član 4 Statuta Udruženja sudskih vještaka Crne Gore;

⁴⁴ Član 18 Statuta Udruženja sudskih vještaka Crne Gore;

⁴⁵ Dostupno na <http://www.pravda.gov.me/rubrike/sudski-vjestaci>

⁴⁶ Dostupno na <http://www.sudovi.me/sscg/sudski-vjestaci/>

8. ZAKLJUČCI I PREPORUKE U VEZI SA AKCIONIM PLANOM (AP)

8.1. Zaključci:

Usvajanjem Zakona o sudskim vještacima se stvorilo povoljno pravno tle za podizanje značaja vještačenja i vještaka u Crnoj Gori, ali svako ne i dovoljno.

Važnost koju sudski vještaci imaju u pravosudnom sistemu Crne Gore, prepoznata je i procesu pristupanja naše države Evropskoj uniji. Naime, Strategijom reforme pravosuđa za period 2014-2016 kao i Akcionim planom za implementaciju Strategije reforme pravosuđa za period 2014-2016⁴⁷ (u nastavku i Akcioni plan ili AP) za njeno sprovođenje kao jedna od mjera reforme predviđeno je unapređenje postupka postavljanja i razrješenja sudskih vještaka donošenjem novog Zakona o sudskim vještacima. Takođe je predviđeno da se u cilju sprovođenja edukacije vještaka izradi analiza potrebe za edukacijama, zatim donese plan edukacije, kao i da se sama edukacija sprovede na što bolji način.⁴⁸ U tom pravcu donijet je već pomenuti novi Zakon o sudskim vještacima koji u odnosu na raniji, drugačije i potpuno rješava postupak postavljanja i razrješenja vještaka. U februaru 2017. godine je donijet Pravilnik o načinu i programu provjere stručnog znanja i praktičnog iskustva za određenu oblast vještačenja, pa se u ovom trenutku još uvijek ne mogu sagledati njegovi rezultati u oblasti edukacije.

U odnosu na sudske vještake Akcioni plan je predvidio tri strateške smjernice: Izmijeniti Zakon o sudskim vještacima u cilju jačanja odgovornosti (5.5.5.1.), Unaprijediti sistem odgovornosti sudskih vještaka (5.5.5.2) i Sprovoditi edukaciju sudskih vještaka (5.5.5.3).

Prve dvije smjernice se smatraju realizovanim donošenjem Zakona o sudskim vještacima u avgustu 2016. godine ("Sl. list Crne Gore", br. 054/2016)⁴⁹. Zakonom je unaprijeđen postupak postavljanja i razrješenja sudskih vještaka (5.5.5.1.1.), kao i sistem odgovornosti sudskih vještaka (5.5.5.1.2.).

Edukacija sudskih vještaka, za koju je bilo zaduženo Udruženje sudskih vještaka još uvijek nije adekvatno primijenjena u praksi. Naime iako u 2015. i 2016. godini postoji praksa dostavljanja izvještaja o edukaciji sudskih vještaka koji se podnosi u okviru godišnjih izvještaja rukovodstva strukovnih sekcija i izvještaja Izvršnog odbora Udruženja sudskih vještaka Crne Gore, i iako se svake godine održava Godišnja skupština kada se podnose pomenuti izvještaji, ovo udruženje okuplja manje od 15% sudskih vještaka u Crnoj Gori što dovodi do neadekvatne primjene u odnosu na sve koji nisu dio ove nevladine organizacije.

Zakon o vještacima predviđa da oni koji se prvi put postavljaju moraju proći provjeru Komisije za izbor i imenovanje,

⁴⁷ Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa za period 2014-2016, dostupan na <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/2489.pdf>

⁴⁸ Dostupno u: Izvještaj o realizaciji Strategije reforme pravosuđa 2007-2012, Akcija za ljudska prava, Cemi, Podgorica, 2015, str. 118, 135-136.

⁴⁹ Zakon je objavljen u „Službenom listu CG“, br. 54/2016 od 15.08.2016. godine, a stupio je na snagu 23.8.2016. godine

a da se za one koji se ponovo postavljaju pribavlja mišljenje sudova, tužilaštava i drugih o njihovom radu čime će se podići kvalitet izabranih vještaka i smanjiti priličnu "poplavu vještaka", ali i umanjiti potreba za nepopularnom mjerom - zahtjevom za razrješenje vještaka, institututom koji praktično nije ni korišćen⁵⁰. Istovremeno vještaci moraju biti i motivisani da ulažu sebe u taj proces, kao i u sam proces vještačenja i upoznavanjem sa samim vrstama postupaka, "jer mnogi nedovoljno poznaju sudske i druge postupke zbog čega nerijetko svoje nalaze rade preširoko, nepotpuno, nejasno ili protivrječno"⁵¹.

Stručna i laička javnost još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prepoznala značaj vještaka u pravnom sistemu Crne Gore. Tako se u postupku usvajanja tri važna podzakonska akta (Pravilnik o načinu i program provjere praktičnog iskustva za određenu oblast vještačenja, Pravilnik o sadržaju i obrascu legitimacije sudskih vještaka i Pravilnik o sadržaju, obrascu i načinu vođenja registra sudskih vještaka) niko od zainteresovane javnosti nije odazvao pozivu, uključujući i predstavnike sudskih vještaka.

Naknade i nagrade za rad vještaka su još uvijek niske i djeluju demotivišuće na vještake. Nagrada za rad mora biti povećana jer samo na taj način će se podići nivo znanja kod angažovanih vještaka koji će moći dodatno da ulažu u svoje znanje, ali će i time biti očuvano dostojanstvo profesije. Sadašnje rešenje još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ispravilo te nedostatke. Neka od tih pitanja su zavređivali i pažnju medija.⁵² Sudski vještak Popović je naveo da se na vrijednost boda gleda laički i da je ta vrijednost ostala ista kao 2004. godine pa se time rad vještaka devalvira.⁵³ Popović je ocijenio da je sporno i pitanje izdavanja rješenja za naknadu troškova i nagrade vještaka, jer se ona često izdaju sa velikim zakašnjenjima, a obično tek nakon okončanja postupka, koji ponekad mogu trajati godinama. Iz Ministarstva pravde je na ove i druge prigovore odgovoreno na način da sugestije i predlozi Udruženja sudskih vještaka nijesu prihvaćeni jer su bili u suprotnosti sa drugim propisima ili odredbama Predloga zakona i što su već bili razrađeni, na određeni način, kroz Predlog zakona.⁵⁴

Neophodno je poraditi i na širenju povjerenja u vještake. Prema istraživanju javnog mnjenja koje su u martu 2017. sproveli CEMI i HRA, iznenađuje da je svega 3,8% ispitanika imalo kontakt u posljednje dvije godine sa vještacima u samom postupku (7,5% je ukupno nekad imalo kontakt sa vještacima). Pohvalno je da je gotovo 2/3 (64,7%) smatralo da je vještak bio nepristrasan ali isto tako vjerujemo da je ova ocjena još uvijek nedovoljno visoka jer je riječ o pozivu koji mora karakterisati stručnost, objektivnost i nepristrasnost, tako da bi i ovaj procenat trebao biti veći.

U Crnoj Gori je još uvijek prisutna neravnomjerna zastupljenost sudskih vještaka. Možemo da razumijemo i povjerenje sudija u vještake sa kojima su određeni period i saradivali, kao i činjenicu da male države, kao što je Crna Gora, najčešće i nemaju preveliki izbor stručnog kadra, ali ako "zatvoreni krug" izbora vještaka se ne okonča, onda u tom slučaju neće biti mogućnosti da mladi (novi) ljudi dobiju prostor da pokažu svoje znanje. Ova praksa bi ipak trebalo da bude promijenjena. Iz tog razloga je sudski vještak Milenko Popović izjavio da je pitanje ravnomjernog postavljanja vještaka značajno i zbog skraćanja postupka.⁵⁵ Ravnomjerna zastupljenost može biti višestruko korisna i nužan element poboljšanja stanja u Crnoj Gori kada je riječ o sudskim vještacima.

50 Ibidem.

51 Ibidem.

52 Zahvaljujemo novinarki Ani Komatini na istraživačkom tekstu o radu vještaka u Crnoj Gori

53 Članak je dostupan na <http://www.vijesti.me/vijesti/vise-je-placena-cistacica-od-sudskih-vjestaka-898439> i objavljen je 31.7.2016.

54 Dostupno na <http://www.vijesti.me/vijesti/vise-je-placena-cistacica-od-sudskih-vjestaka-898439> i objavljen je 31.7.2016.

55 Intervju uradila Maja Boričić za portal Vijesti. Članak je dostupan na <http://www.vijesti.me/vijesti/vise-je-placena-cistacica-od-sudskih-vjestaka-898439> i objavljen je 31.7.2016.

8.2. Preporuke prema Akcionom planu

1. Početi sa realizacijom mjere 5.5.5.3 (“Sprovoditi kontinuiranu edukaciju sudskih vještaka”). Potrebno je uraditi plan i program kontinuirane edukacije i stručnog usavršavanja svih vještaka u Crnoj Gori. Ova edukacija se ne može prepustiti samo Udruženju sudskih vještaka jer postoji veliki broj vještaka koji nisu dio ovog strukovnog udruženja. Ovu obavezu je neophodno predvidjeti budućim Akcionim planom i Strategijom.
2. Obezbjediti da državni organi uredno (bez kašnjenja) izmiruju svoje obaveze.
3. Nagrada za rad mora biti povećana. Rešenje predviđeno Zakonom o sudskim vještacima je bolje od prethodnog ali je još nedovoljno za količinu obaveza i odgovornost koju vještaci imaju.
4. Napraviti plan aktivnosti i uvođenje konkretnih mjera kojima se podstiče motivacija odgovarajućeg kadra za vršenje poslova vještačenja u onim oblastima (saobraćajna struka, informacione tehnologije, medicina...) u kojima je to neophodno, kako bi se izbjeglo ili svelo na minimum angažovanje vještaka iz inostranstva.
5. Preporučujemo ravnomjernu zastupljenost vještaka u postupcima pred sudom. Potrebno je voditi i redovno ažurirati spisak sudskih vještaka kao i njihovu angažovanost u sudskim procesima.
6. Nastaviti umrežavanje vještaka kroz jedno ili više udruženja. Predvidjeti veću i čvršću povezanost između sudskih vještaka, ali i njihovih predstavnika, kao i značajniju angažovanost prilikom usvajanja određenih zakonskih i podzakonskih rešenja. Naime, Ministarstvo pravde je uputilo javni poziv građanima, stručnim i naučnim institucijama, državnim organima, strukovnim udruženjima, političkim strankama, nevladinim organizacijama, medijima i drugim zainteresovanim organima, organizacijama, udruženjima i pojedincima, da se uključe u postupak pripreme podzakonskih akata, među kojima je bio i tekst Pravilnika o načinu i programu provjere stručnog znanja i praktičnog iskustva za određenu oblast vještačenja. Riječ je o veoma važnom podzakonskom aktu koji je kao takav prepoznat i Strategijom reforme pravosuđa i Akcionim planom za njeno sprovođenje. Međutim, nakon isteka roka za konsultacije konstatovano je da nije bilo zainteresovanih subjekata u postupku, odnosno da u predviđenom roku Ministarstvu pravde nisu dostavljene inicijative, predlozi, sugestije ili komentari na tekstove podzakonskih akata.
7. Preporučujemo niže cijene polaganja ispita pred Komisijom za vještake jer je trenutna cijena (oko 90% prosječne zarade u Crnoj Gori) previsoka za domaće standarde.

